

ORATIO
DE MODO CON-
SIDERATIONIS PRIMI
PRINCIPII EX NATVRA
& dispositione vniuersi: Quatenus vi-
delicet congruere & cum ipsa re-
uelatione possit: VVitebergæ
in inclyto nationis Vn-
garicæ cœtu.

Scripta & habita

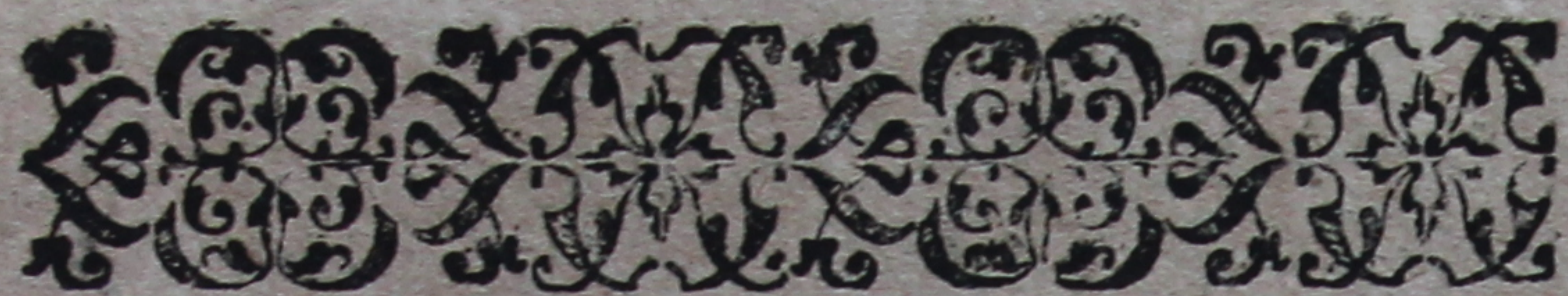
A

VALENTINO D. SAR-
kozio Vng.

VVitebergæ. Typis Zachariæ Cratonis.

Anno M. D. LXX XVIII

MAGNIFICI ET GENERO-
SI D. MICHAELIS FORGACZ

L. B. DE GYMES IN SEQUENTEM

Ornatissimi viri D. VALENTINI

SARKOZII orationem

Epigramma.

 Vid sibi lata velit speciosi fabrica mundi
Errantes stabili quid ratione vices?
Quidq; rotata poli flammantia sidera motu,
Largus inexhausta materiae sinus:
Deniq; quid rerum discors concordia, nexu
Iuncta catenato, et lance librata velit.
Ore doces culto, calamoq; notata relinquis
Pannonici catus, pars generosa, VALENS:
Dum varias rerum formas ratione peragrans,
Et Sophia pandens, dogmata diu, sacra:
Cuncta referre mones, eternum, immobile, magnū
In triplici residens numine, numen idem.
A quo principium generis velut omnibus exit:
Sic ad idem ut finem, condita cuncta fluunt.
Maeste animo, reliquas pertracta sedulus artes,
Omnia sunt, noto, cetera nota, Deo.

ALIVD.

Accipe Pegasidum columnen fautorq; sororum
Quod tibi Sarkosij Musa dicavit opus.
Nam veluti gratos florens alit hortus odores,
Vnde premunt liquidi pabula mellis apes:
Hoc etiam scriptum, doctæ vis prima Minerva,
Ambrosias, anima munera, fundit opes.
Tempus erit tamen, hoc quando maiora sequetur,
Accipiesq; animi pignora grata sui.
Interea titulus Martis celeberrime princeps,
Exemplar veræ qui pietatis habes:
Vita tibi facili currat pede, Nestoris annos
Fortunâ, exuperes, prosperiore, vale.

Franciscus, N. Debrecinus.

GENEroso AC MA-
GNIFICO DN. D. SIGISMUNDO
RAKOCZI, COMITI COMITATVVM

Borsod ac Hevves &c. nec non supremo sacræ
Cæsareæ Regiæq; Maiestatis Capitano Agri-
ensi &c. Dn. ac Patrono suo be-
nignissimo. S. P.

*Q*UOD Plato in Eutyphrone, pietatem Diis
gratam & amicam, non fructuosam esse, di-
cit, Generose ac Mag. D. id ad propositum me
accommodare posse mihi videor. indicavit sis
quidem diuinus ille Philosophus, pluribus atq; maioribus
nos à Deo cumulari donis, quàm ut digna gratitudine ex-
cipere, nedum referre & retribuere illi possimus: ac pro-
inde neq; ita esse opinandum, quasi ab illo arte quadam mer-
catoria siue donis bona sint promerenda, aut accepta eidem
tanquam alicuius rei egeno, reponenda: quippe cum sit ipsa
bonitas ipsaq; vbertas semper sibi sufficiens. Similiter hæc
& inter mortales sæpè accidit, ut merita ipsa remunerati-
one sint maiora, sæpius verò, ut animi gratitudo & eius
testificatio remunerationi atq; donis longè anteponatur, mas-
ximè ubi non ab æqualibus in æquales, sed à superioribus
in inferiores, beneficia sunt collata. Haud enim ex ar-
tis ratione institutoq; fuerit (ut ibidem Plato loquitur) ei
aliquid, tanquam donum dare ac tribuere, qui nullatenus
eo egere videatur. Quare si prius illud & ego erga Genero-
rosita-

rositatem tuam præstandum aliquomodo in animum indu-
cerem, præter rationem id quidem facere merito ab omni-
bus iudicaretur, si autem secundum hoc declarare conabor,
utinam temeritatis saltem notâ studium hoc meum apud te
vacet. Id enim est quod in primis reformido, & deinde ne
propterea paruum aut nihil fauoris à Gen: tua reportasse
inueniar. Verùm si animum tuum benè affectum, magnas
nimitatem, pietatemq; verè Christianam, quâ bonos omnes
complecteris, cæterasq; virtutes tuas considero, via mihi
strata esse, & vtrò ipsæ vel inuitum me vocare videntur.
Nam quemadmodum sic tuis te perfecisti virtutibus, ut
singulare patriæ nostræ ad omnia virtutum facinora, lau-
dabileq; sis exemplar, in alios quoq; ex hac plenitudine non
nihil effundis, et non nihil ad te retrahis rerum præclararum
& imitationis honestæ. Manifesta eius rei signa atq; te-
stimonia, si in aliquibus vlla vnquam ætate extiterunt, ma-
ximè nunc sanè in te vno, ut non tam aspici quàm palpari
possint: adeo ut, me tacente, nemo sit, nisi cæcus, qui hæc
luce meridiana non clariora esse videat: & non, nisi ini-
quus, virtutumq; importunus osor, qui non vbiq; prædi-
canda celebrandaq; putet. Propterea enim tecum non sic a-
gitur, quemadmodum cum Persei Macedonia Regis filio:
quem è regia dignitate eo paupertatis & miseriæ redactum
fuisse legimus, ut ad eam tolerandam, artem exercere fer-
rariam coactus sit. Cæterum non multum absimilia sunt
exempla Davidis & Ioseph: in quibus singularis Dei pro-

aidentia, benignitas atq; benedictio fuit cōspicua. Et quid hoc mirum, cum ab initio Deus sua dona in hominib., cuiuscunq; generis tandem illa fuerint, conuenientibus donis atq; prae-
mijs cumulare & adornare solitus sit? An non enim illa nunc Heroica tua, super Christianam pietatem fundata, annon emicat & bellica virtus? Ideo non Agria solum tibi congratulatur, sed tota Vngaria gaudio incredibili gesti: Spartam hanc non inuidet, sed tibi in primis vni dela-
tam esse (primum patriae defendendae, ideoq; difficilimum munus, primo in re militari atq; peritissimo) tum probat, tum foelicibus eandem successibus à Deo ornari votis omni-
bus contendit. Nescio etiam (hoc enim Principe viro di-
gnum, & hunc praecipuum eius officij finem esse dixerim) quid study, diligentiae & operae in protegenda, fouenda, tutandaq; Dei Ecclesia, quod quidem tuarum sit partium, vnquam omiseris. Hoc affirmare licet, nihil tibi potius, nihil prius nunc quoq; esse, religionis Euangelicae verita-
tis defensione, & salutē Reipublicae Christianae. Quod vel hinc maximè apparere cuius palamq; esse potest, quod do-
ctos verbi Dei ministros, singulari semper patrocinio & fauore sis complexus, & etiamnum ames, obserues, meri-
tisq; non paucis benignissimè cumules. Quid autem? An cum hoc modo reliquis omnibus satisfeceris (vt cum Cice-
rone loquar) tibi ipsi te satisfecisse arbitratus es? Imò verò vbi maiorem subito in omnibus Dei benedictionem sensisti & animaduertisti, maiora tu quoq; praestitis aggredi, non
turpe

turpe aut te alienum esse duxisti. Itaq; mox de promouen-
dis ad altiora literarum studia, & de vberimis Germa-
niae fontibus in patriam nostram deriuandis cogitas. In eo
iam Balthasar Miskolcius, liberaliter à te sumptibus instrus-
ctus, Biennium Vitebergae laudabiliter desudat: Cui
post menses aliquot, Demetrium Ezlarium, Iohannem
Garaium, & me, eadem munifica tua liberalitate cumula-
tos, simul aggregasti. Sed & Generosa tua coniunx
eiusdem pietatis aemula, quartum nobis, Franciscum De-
brecinum, eius itineris comitem, adiunxit. Hoc tandem
est veterum in Ecclesia Heroum vestigijs insistere: hoc
est pyssimorum regum, qui ob raram erga scholas, vtpote
sanctissima Ecclesiae Dei seminaria, eorumq; alumnos &
cultores pietatem & facilitatem celebres extiterunt, facta
imitari. Hancne ergo pietatem ego reformidem? aut de
ea sic cogitandum existinem, quasi, quem prius ipsa libe-
rè complexa est, gratam eius animi testificationem, ad se
non sit admissura? Quin imò quae gratitudo hisce meritis,
virtutibus laus par à nobis proficisci possit, nunc tantum
censeo pensitandum. Quae licet vix digna à quoquam grati-
tudine excipi posse penè dixerim & adequari: tamen haec,
vt videntur, impossibilia aliquatenus imitari, & quoddam
intentionis edere symbolum, nisi brutis ipsis, quae quandam
gratitudinem atq; vrbanitatem aduersus benemeritos &
virtute praestantes praese ferre videntur, inferiores esse
velimus, ipsa nobis ratio suadet. Hanc itaq; oratiunculam,
in qua

in qua modum considerandi de primo principio, post consideratam aliquomodo huius aspectabilis mundi, adeoque ipsius simpliciter vniuersi naturam, inquire & inuestigare pro facultate ingenij institui, non eo nomine existimas ui Magn. V. esse dedicandam, quasi putarim posse eidem ex æquo respondere, sed vt hoc pacto gratiam meritis reponere discerem, & ne, si quid assequi possem, in aliquo defuisse comperirer. Symbolum hoc & exercitij genus, vt arbitror, neq. ab officio nostro, neq. verò voto Generositatis T. per omnia alienum. Quapropter cuius clientelam semel non es aspernatus, humiliter & obnixè rogo, ne bonum eius propositum auerferis. Deum autem, qui creauit & nunc moderatur, sustinet atq. fouet vniuersa: Cuius digitorum notæ, nempe potentia, sapientia, & bonitas vbiq. in suis operibus conspiciuntur & intelliguntur: quique nos ad sui cognitionem spiritus sui lumine in Filio suo perduxit, ardentibus oro precibus, vt Gen. T. ad gloriam nominis sui sancti valetudine firma, vita incorrupta, mente, fide, & conscientia intemerata, vnà cum Generosa coniuge, in salutare Ecclesiæ suæ columnen, diutissimè conseruet: eandemq. contra communem Ecclesiæ suæ hostem pro patria afflictissima strenuè militantem, consilio, robore, victoria, letisq. triumphis clementer instruat & ornet. Vale feliciter. Data V Vitebergæ Calen. Augusti, Anno salutis reparatæ. 1588.

Mag. tuæ humiliter subiectus.

Valentinus Sarkozius.

O R A T I O.

EM non inutilem atq. indignam eos præstitisse putandum. Doctissime D. senior, Generosi D D. Barones, Nobilissimi cæteriq. præstantissimi auditores, si qui vel mundi pulchritudinem contemplando, vel rerum naturas causasq. trutinando, ad primi opificis nempe Dei cognitionem pertingere, ac eam lucem eamq. sapientiam, cuius vmbra & vestigium in hoc theatro apparet vbiq., inuestigare & deniq. etiam signare pertentarunt. Haud facile si quidem quenquam inficias iturum crediderim, esse aliquid prodire tenus (vt ille loquitur) vbi non datur ultra: ac proinde partem fuisse foelicitatis non contemnendam. atque præ crassa ignorantia his rervè eligendam, si eum, quem nudum nefas fuit, tectū saltem & involutū comprehendere potuerunt. Id enim & ipsa ratio, actionum bonarum honestarumq. gubernatrix & domina, nos docere, eoque deducere videtur, vt quod pulcherrimum & optimum in omnibus est, ad id remis velisq. (quod aiunt) ac modis omnibus contendamus. Neq. diffitendum sanè est, veterum quosdam, in illis quoq. vmbis, hac via non ineptè multa vidisse & percepisse. Sed neminem ex vobis quoque esse arbitror, qui eorundem de hisce, & similibus his, magna cum admiratione, magnaq. vtilitate, addam & voluptate, præclara monumenta non quotidie legat, institutumq. suo calculo approbet.

An non itaq. ego, in ipsa luce meridiana constitutus, rem & me, & confessu vestro dignam præstitero, si hodie atq. hac ipsa hora, animum coram vobis ad contemplandum de primo Principio iuxta dispositionem vniuersi,

B

dicens

dicendumque conferam. Maxime cum neque ex quotidianis & vulgo vilitatis, neque ex non veris fabulosisque de propria res est, sed quæ gravia sunt, & vestris auribus digna, quæque plus ad religionem pietatemque momenti, quam prima fronte alicui fortasse videri posset, conferunt. An quinquamenim vestrum latere potest, ut quemadmodum qui naturali quodam sensu in rebus caducis tantummodo animum oblectant, id quoque, quod exiguum habere videbantur divinæ pulchritudinis, non nihil amittant, ac prope modum brutescant: ita qui suspectis huiusmodi momentaneis & obscuris, sese in divinis & sempiternis (qualis est materia præsens) contemplando exercent, illustriores divinioremque fore. Quare integrum sane minime est, si quis eo nomine propositum nostrum impugnandum sibi esse putet, quod sufficiens atque plenaria Dei cognitio ex revelatione hauriri possit, cum neque nos aliud intendamus, quam ut in hunc univ ersi creatorem, quem ex sui revelatione noticia consequuti sumus, dum in suis operibus versamur considerandis, grati reperiamur. Ac si dicas: Ecce qui se nobis patefecit, & quem nos verè cognovimus, quam luculenter se in operibus suis manifestavit, suamque potentiam & sapientiam delineavit, & veluti sigillo quodam impressit, ut nihil fere sit revelatum, quod non aliquomodo in illis etiam sit adumbratum. Efficiam autem, credite, ut non modo dicta hæc à me, sed & verè dicta esse cognoscatis, si & vos, ut cepistis, attentè & benignè me dicentem audiueritis. Ad quod, auditores doctissimi, non existimo vos longa oratione esse invitandos, cum vestra sponte avidas semper rebus magnis audiendis aures præbere consueveritis. Facit etiam ad hoc ne planè de vobis dubitem

bitem, nam & mihi de vestro in me candore, & vobis quo ad dicendum animo prodierim rectissime constat.

Propria homini religione, qua Deum amat, colit atque metuit, existente (ut enim corporis, ita mentis quoque ad Deum cœli regem erectio soli homini propria esse videtur) ac ferme ita naturali, quemadmodum equis hinnitus, canibus latratus naturalis est, non minus etiam videmus hunc religioso cultui deditum, quam animalium suis quæque proprietatibus. Sed quāto religiosa hæc Dei creatura maiori cum impetu sibi innato ad Deum supra se rapitur colendum, tanto facilius & crebrius in cursu aberrat, tantoque miserabilius, prohi dolor, fictum aliquod pro vero numine numen adorat. Quid enim? Nonne, si exemplis confirmanda res est, variae Gentium de mundi conditore opiniones, eo inquirendo errores, colendo & adorando superstitiones turmatim sese nobis offerunt? Nonne ita habetes ratione atque iudicio multi extiterunt, ut pro Deo invisibili visibile, pro immortali permutabile & corruptibile, pro spirituali solidum, & sensibile hoc univ ersi corpus, iuxta suas partes, Deum esse dicerent? Ex his est Anaximander, qui stellas & astra, Prodicus Ceus, qui elementa, additis Sole & Luna, ex his denique Stoici, qui mundum primum Deum esse putaverunt. Crassissimus autem mihi esse videtur Epicurus, Deos suos ex atomis corporeos statuens, licet ab hominibus secretos, figura tamen hominum: Heraclitus, qui ex igne, & quidam poetarum, ut & Hesiodus, qui Deos immortales & incorruptibiles, ex eodem principio, cum alijs corruptibilibus communi effinxit: Deos ideo immortales esse asserens, quod nectare & manna,

quod Ambrosiā appellant. utatur generationi autē & corruptioni ideo reliquos manere subiectos, quod horū ciborū & poculorum participes eos fieri non contingat. Et quis non animaduertat quāso, Gentes omnes extra peculium Dei, quot millia falsorum Deorum excogitauerunt, totidem numeris & gradibus à veritate aberrasse? Nimirum inquam omnes illi, quos diximus, rationis superiorisq; gratiæ lumine destituti, ex non bene considerata rerum natura immedicabilem hunc morbum & errorem hauserunt, ut oculos, qui hoc externo & inani splendore decipiebantur, aduerū illud lumen conuertere non possent. Quanta verò est hæc animi cœcitas, cogitate, qua non nisi sensibus obuia, adeoq; ipsi tactui per se subiaceutia perspicere poruerunt? Quanta infirmitas rationis, qua Deum immortalem, ipsumq; actum purissimum, & ab omni compositione alienum, diiudicare & discernere à rebus compositis, mutabilibusq; non valuerunt? Quantus deniq; sensuum defectus, quod pulchritudine corporum cœlestium, quæ pulchritudinis diuinæ vmbra quædam, & haud satis expressiua imago est, illecti & deuincti, in ea conquiescendum tanquam optima, neq; ultra hanc ad altiore veræ pulchritudinis contemplationem ascendendum putauerunt?

Neq; tamen præter brutum genus hoc hominum defuerunt veterum plurimi, qui honorificentius de illo mundi principe sensisse videntur, & quibus h̄isdem rationibus atq; vijs, quarum ductum & nos in proposito sequemur, partim à visibilibus simpliciter ad inuisibile, partim ductu rationis à corporibus ad Spiritus, horumque simul ordinum collatione, ad summum illud principium subobscurus quodammodo patuit aditus & accessus & introitus. Sed heu debilem hanc heu nutantem & absq; omni

nni certitudine doctrinam. Etsi enim dum vniuersum hoc, siue mundum, siue alio aliquo nomine appellari gaudet, opus & facturam alicuius primi efficientis esse agnouerunt, adeoq; imaginem eiusdem quandam, in qua & maiestas excelsa, potentia infinita, sapientia admirabilis, bonitas immensa ubiq; appareat, ratiocinati sunt, diuersum illum ab hac innuisse videantur: cum tamen rursum ad hæc sensibilia turpiter delapsi sint, instabilem atque ambiguum eorum doctrinam esse palam est. Caterum & in hac palæstra oculatiores nos ipsis sumus. Nam præterquam quod eiusdem naturalis luminis nos quoq; sumus participes, quo obfulgente & irradiante ratio sequitur optima, & ipsa reuelatione, quæ illis nobiscum non fuit communis, adiuuamur plurimum, ut videamur quodammodo non tam ex ijs, quæ videmus & aspicimus aliquid discere, quàm perspecta iam cognitaq; illis applicare. Quid autem manifestius veritate prioris ostendi diciuè potest (ut rem iuxta prædictum inquirendi modum aggrediar, quem naturalem, si libet aut rectius rationalem siue intellectualem, quod naturalia ratione intellectuq; superemus appellabis) Quid inquam certius esse potest, quàm esse aliquem potentissimum efficientem, qui Deus appellari possit, primumq; omnium principium, si ipsa natura vociferante, experientia attestante verum esse profiteamur, vniuersum hoc, in quo & nos non solum sumus, sed & ad eius similitudinem sumus, esse atq; existere, cum certè hoc non per se subsistat, neque ipsum se sustineat, sed dependeat aliunde? Nā sicut nihil vsquam videre & deprehendere possumus, quod non ab alio statum vimq; consistentiæ mutuetur, sane hoc de omnibus eadem ratione, si omnia simul intueri liceat.

verum erit. Circumspicite enim omnia, & palam erit hoc ab illo, illud à tertio, tertium rursus ab alià aliquà causa in hunc vel illum statum siue ordinem cieri, parua ad maiora, illa ad maxima referri & ordinari: adeo ut ipsa rerum series atq; harmonia digito nobis Deum aliquem ostendere, & manu quasi ad eum nos deducere videatur.

Negatis enim fortasse vacuum aliquid esse in vniuerso, vel vniuersum esse in vacuo? quando infinitum nihil extra se relinquat, sed omnia impleat, quale aliquid esse minime etiam, quin censeatis, dubitauerim. Cum autem immensum hoc corpus in corpore alio consistere nequeat (ut cum Trismegisto loquar) cui rursus tertium supponere necesse sit, & quartum, & sic in infinitum, ipsum in aliquo spirituali, siue mente aliqua infinita consistere, negari haud vlla ratione potest: mente inquam, quæ tam variè mutet atque agitet vniuersa. Nam certè si corpora eorumque originem & naturam consideres, num naturali vi in se consistent, ne dum agent aliquid, nisi agentem in sese formam aliunde fortiantur? Quiduis prius de tota hæc mole, quam hoc verificabis. Clamat enim hæc infirmitas, hæc imperfectio, aut certè signum clamoris præ se fert, si fortè opem aliquis & auxilium ipsi offerat, si quis liberet, confirmet et ab interitu vindicet. Moli namq; huic nihil minus per se inest, quam, sicut nunc videmus, tam firmam, tam stabilem, tamque speciosam & delectabilem conspici. Quare cum tali forma vtrinq; præditam videamus, quâ non nihil collecta sit, insuper agat, moueatur, ut animal quoddam magnum à Platone quodammodo non immerito dicatur, colligere promptum cuius est, ab aliqua forma superiori, absoluta, purissima & per se efficaci hanc vim & efficaciam

efficaciam illi tributam infusamque esse. Hanc verò formam formarum & principium principiorum Deum esse dicimus, ut ut mundum ipsum Heraclides Ponticus, vim naturalem & animalem Speusippus, animam denique mundi quidam, ut & Democritus, siue ausu temerario, siue obstinata ignorantia Deum esse præsumant. Tam crasse enim tamq; humiliter de tanta excellentia loqui, quis non indignum, imò scelus esset putabit? Longè melius aut Lysis & Philolaus ac propè veritatem fundamenta suæ sententiæ iecisse videntur, qui in Pythagoricum incidentes loquendi modum, numerum in effabilem, aut maximi intimique numeri summitatem Deum esse professi sunt.

Neque exigua vis persuasionis hinc mihi sita esse videtur, quod cum omnis actus præsupponat potentiam, & nihil sit actu eorum quæ in natura sunt, quod non prius in potentia fuerit, potentia autem non ab actu, tanquam sui ipsius fine & extremo, sed ab alia priori superioriq; causa dependeat, necesse sit omnino actuum & potentiarum aliquam efficacissimam ponere causam. Hanc alicubi Aristoteles actum primum appellat, quem etiam potentia productorum ideo priorem esse contendit, quia nisi ita sit, impossibile planè fuisse quicquam produci. Haud ergo verebimur paulatim eò promoueri, ut dicamus audaciùs, Deum, ultra quem non datur vlli sumere causam consistentiæ, & esse & veriùs esse, quam vastum hoc & sensibile vniuersi corpus. Illud siquidem quod per se est, & à quo reliqua omnia sunt, veriùs & magis esse dicitur, quam quod ab alio, ac proinde secundariò est.

Vnde & ipsa veritas, & is qui est, oraculo siue proprio testimonio, idem quod asseueramus, testatus est, inquit
ens

ens: EGO SVM QVI SVM. Quo nimirum essendi modo, qui soli Deo proprius est, cætera non sunt, & non entia magis quam entia dici merentur. Quem admodum enim accidentia in comparatione ad substantias, quod non per sese, sed in illis consistant, non entia quodammodo dicuntur, & ideo nec definiuntur, nec vlla eorū scientia esse potest: ita quoque omnes substantiæ & totus hic orbis in comparatione ad ipsum per se & verè subsistens, & à quo omnia vim consistentiæ mutuuntur, certè non esse veriùs sui respectu & primò, quam esse dicentur.

Quis enim hunc sensum dicti esse negabit, cum eius testimonium vel à causis inferioribus, siue naturalibus peti posse videatur? Causas namque multis nominibus præire suis effectibus, nemo, ut opinor, dubitabit, vel si quis fortè etiam dubitet, earum naturas ignoret necesse est. Quid ergo de causa omnium causarum atque principio dicemus, à quo & princeps ille Peripateticorum libro 12. primæ Philosophiæ, & cælum & totam naturam dependere, non minus verè quam grauitet summæ animi contentione asserit? Ac ut summam dicam, idem de vniuerso iudicandum, quod de homine scriptura nobis tradit: qui, ut omnium calculo comprobatur, ad similitudinem mundi non aliter fabricatus est, quam mundus hic sensibilis ad exemplar mundi intellectualis, vnde & parui sive tertij mundi appellationem sortitus est. Proinde hominem, magnus ille operum Dei notarius, non ex se, aut vi propria exortum, siue natum genitumue, sed aliena, nempe Dei virtute creatum: neque essentialem eius formam, utpote animam rationalem, ex materiæ gremioeductam, sed aliunde inspiratam infusamque esse testatur. Sicut ergo hæc figura & mundi huius

ius sensibilis (ut ita dixerim) velut epitome, in admirabilem harmoniam & consistentiam sapientis opificis Dei manum redacta est, ad quem id sponte quoque sua & naturali quodam sensu refert: existimandum sanè est, quod & vniuersitas hæc, mater & imago ipsius, primogenitura autem Dei, siue prima eius factura & creatura, eandem supremam agnoscat suppreme & simplicissimæ essentiæ exprimatque sapientiam atque virtutem. Sed an non & hinc, quando in comparationem hominis cum mundo incidimus, inspicere licet, nihil veritati vicinius, nihilque magis illi innatum esse, quam quod dicimus eum, qui talia facit, nempe corpora pulcherrima & Spiritus, esse, & quidem longè superiorem, quam ut in eorum ordine quærendus sit? Descendite enim, quæso, in vosmet ipsos & videte, animaduertite, & veluti palpate quanta sitis perfectione & præstantia. Iuxta illud inquam Orphicum cognoscite vosmetipsos. Nam certè quemadmodum & Plato in vniuersa sua doctrina passim ostendit, si quis se ipsum suamque, ut est, essentiam cognouerit, bonum quoque supra se sibi consentaneum vtilius assequetur. Fallor? an iam præstitisse videmini? Ita sanè tanto præstantior & excellentior homo omnibus animalibus est, quanto clarior & splendidior Sol inter omnia sydera cœli conspicitur. Quid enim est boni in toto mundo, cuius homo (animum siue mentem intelligo rationalem, qua parte reliqua antecellit) non sit particeps? Quod sapientiæ, bonitatis, potentiæ atque virtutis Dei in omnibus suis creaturis testimonium & vestigium animaduertere cuiquam licuit aut licet, quod non in hunc vnum sit collatum? Cuius rei intelligentia eum fugit? Quam non assequitur artem? quid est cui non dominetur? & insuper rationis lumine, ab intellectu superiori,

riori, veluti sole quodam omnia illustrante, sibi communi-
 cato, diuinus & quodammodo Deo similis existit: vnde &
 ad eius imaginē siue similitudinē factus esse dicitur. Verū
 dicite mihi & hoc, si potestis, quid adhuc & quales fieri de-
 sideretis. Nescio. n. quid diuinum & excellens supra se na-
 tura humana, semper prælagit, in quo tandem, tanquā vlti-
 mo fine, conquietcere malit. Hoc quidem vnum scio fate-
 mini, vos ad altius aspirare, ad quid autem & quanto desi-
 derio, non arbitror vos statim mihi explicaturos. Nunc autē
 discurremus per quasdam excellentiores mūdi partes. Quid
 nobis terra propius est, in quam transmutari aut saltem illi
 similis esse, numquis desiderat? Puto esse neminem. Nam
 siue ipsa sit corpus sensibus omnibus destitutum, vt multi,
 siue sit animal vt quidam existimant, præstantius certē no-
 bis esse non credimus. In deterius autem nunquam, in simile
 rarō vt transmutari cupiamus, naturaliter insitum habemus.
 Ergo velimus astra magis esse quā homines? At quis fi-
 dem nobis faciet, diuiniora illa esse animalia, & donis supra
 enumeratis, hominibus illustriora? Sed vtut hoc ita sit, hæc
 si nunc non superamus, erimus illis procul omni dubio si-
 miles, sicut dictum est: Intelligentes autem fulgebunt si-
 cut splendor firmamenti, & iustificantes multos tanquam
 stellæ in seculum & in æternum. Angeli supersunt, quos
 tum quia Spiritus sunt immateriali & liberi, tum propter
 alia multa, superiores nobis esse (neq; id tēmerē) putamus.
 Verū nec his inferiores fore nos credimus, iuxta illud: Sed
 erunt sicut Angeli Dei in cœlo. Et nonne etiam illis (quod
 tamen non determinauerim) aliquomodo superiores? vt il-
 le testatur: Non nostis quod angelos iudicabimus? Ter-
 ra itaq; si non superiores (vt pote si & ipsa sit animal & vnū
 ex astris) cum tamen certē neq; illa inferiores, astris verō &
 angelis

angelis futuri simus similes, tum præstantia, tum splendore
 & pulchritudine, numquid non aliquid superius & diuinus
 nobis ratio imaginabitur? Et an illud mundus hic erit aspe-
 ctabilis, vel pars eius dignior? Minimē verō vt ex prædictis
 iam colligere promptum est: nam sic & nos supremo illi si-
 miles essemus futuri, cui tamen sensus nobis innatus apertis-
 simē reclamationat. Deleas. n. & obliteres naturā facilius, quā
 hunc illi sensum eripias, quo se ipsam ab alia aliqua præstan-
 tiori causa, quantumuis diuina tandem existat, sustineri &
 foueri semper animaduertit. Sicut ergo in nobis nunquam
 ita acquiescimus, quin diuinus aliquid supra nos, ad quod
 oculi rationis sint conuertendi, cogitemus, neq; in præcipu-
 is vniuersi partibus, tanquam nobis non dignioribus hære-
 amus, ad quiddam autē ipsis excellentius animo semper attol-
 lamur. Sed quo tandem id modo? Nimirum quo à nobis
 istiusmodi inquisitionis fit initium, prout idem de nobis &
 tota vniuersitate, tanquam in hoc similibus, iudicium esse
 diximus. Deniq; illud, ad quod tendunt & referuntur omnia
 & nos, vnum est & optimum & maximum, nempe Deus.
 Videtis nunc auditores doctis, quemadmodum per con-
 templationem compaginis huius, ex comparatione parui
 mundi cum ipsa natam & efflorescentem, ad vnicum & ve-
 rum numen ascendere nobis liceat. Quid est ergo, cur id
 quod conueniens, quod dignum, & quod omnino verū atq;
 necessarium est, persuadere nobis recusemus? Quanta de-
 mentia quantaq; temeritas est in contrariam ire velle sentē-
 tiā, vbi non solum rationibus ab extra petitis, sed & proprio
 testimonio, vt pote cōscia propria & natura ipsa dictante cō-
 uincamur? Nonne. n. dū atriū hoc pro obiecto sumimus,
 magna statim admiratione & stupore percellimur atq; pro-
 sternimur? Nonne dicimus: Ecquid video? Nempe opo tā

egregium tam excellens, tamq[ue] sapienter efformatum & elaboratum. Quis talis opificij dominus? quis fūdatōr? Quis eius fornicem vndiq[ue] mirabili æquidistantia expansam, insuper multis ornamentis lucidis, veluti lampadibus quibusdam variegatam & depictam, hac recta & ordinaria, extraq[ue] suos limites minimē exorbitanti mobilitate stabilivit & confirmavit? Hunc certē excessum, hunc omnipotentem, huncq[ue] sapientissimum & nullum ei similem esse oportet. Iuxta illud: Quis Deus tui similis? Et iterum: *Miah. 7.* Non est similis tui Iehona, magnus es, & magnum nomen *Ierem. 10.* tuum fortitudine. Aduertite enim motum cœli perpetuum, eundemque semper vniformem, lationem inquam hanc, tenorem suum nunquam vel ā celerī in tardiorē, vel ā recto solitoq[ue] in obliquum & inusitatum se permutantem, & intelligetis profectō, circulum hunc siue orbem magnum, ā pręstantiori, quā sit ipse, adeoq[ue] immobili substantia, siue mediatē siue immediatē agitari, non aliter quam corp[us] hominis ab anima, vtpote ā se diuersa, moueri transferrique solet. Omnis namq[ue] motus, vt docemur ā Philosopho, perficitur ab aliqua vi, vel secundum naturam vel violenter, diuersa ā mobili, ad quam tanquam principium & causam, siue sit motus materialis siue immaterialis, reduci semper oportet. Nunquam siquidem (eodem teste phlo. alibi) in vllis mouentibus aut motis, quocunq[ue] tandem motu generaliter moueant & moueātur, processus in infinitū conceditur, sed necesse est deuenire ad vnum primum, quod sit substantia simplex, immobilis, semper actu, & consequenter perpetua causa omnis motus. Quomodo enim (inquit ille) imaginabimur motum continuum & perpetuum, causa semper actu & perpetua non imaginata? Vniformem & eodem tenore semper permanentem, causa simplici, fir-

ma &

ma & immobili, in qua motus talis perseuerantiam & firmitatem habeat, non posita? Nempe quia cernimus effectum continuum, non languescentem, non exorbitantem, causam primam ratiocinamur esse immobilem, inalterabilem, inuariabilem. Hęc autem ordine legitimo & quadam necessitate sic fieri debere, vltiori discursu ibidem colligitur. Nam cum ita comparatum sit, vt quęcunq[ue] mouendi facultate prędita sunt & mouentur, absq[ue] infinita progressionē (vt attigimus) ā causis extrinsecis siue ā se diuersis moueantur, siue quod recto motu agitur inspicias, in aliquem terminum extremum, in quo tandem sistat & quiescat, deferri videbis: siue quod circulariter voluitur, certum aliquem axem & certos cardines siue polos agnoscere animaduertes. Itaq[ue] quemadmodum omnia suo modo regulariter suum agnoscunt principium, & nullus est motus, qui non ad aliquod immobile reducatur: ita profectō omnia immobilia, & mobilia eorumq[ue] motus, ab vno immobili dependeant necesse est. Haud aliter enim (vt similitudine rem declarem) hęc vniuersa, licet pro eorum varietate varias suscipere videantur conditiones, imō sæpe rationes contrarias, non inquam aliter vnum ordinem, & deinceps vnum authorem, & principium omnis subsistentię agnoscunt, quā exercitus aliquis, in quo diuersi sunt ordines, vnum principem siue ducem, tota domus totaq[ue] familia vnum patrem familias obseruat & recognoscit.

Ecce quo pacto primus statim aspectus tanti operis, authorem nobis insinuat infinitē potentem & sapientem, vt subito conuincamur non hoc humanis manibus, quę in minimis desipiunt, multo min[us] fortuitō, sed diuina virtutē esse elaboratum. Quid igitur? dicemusne eum non

C ;

esse,

esse, cuius opera nos tam fortiter constringunt? Negabimusne hæc admiranda, hæc scrutanda, hæcque cognoscenda esse, ut eorum authorem scire & cognoscere possimus? An illud impia exitiosaque rebellione, hæc turpi atque detestanda modis omnibus ingratitude carebit? Quin imò vanos certe homines eos, adeoque hoc ipso nomine indignos (vel te ipso teste) qui non omnes occasiones ad Deum perueniendi eumque cognoscendi libenter ac magna cum animi contentione arripiunt: qui ex aspectu pulchritudinis rerum creaturarum, earumque usu voluptatem & delectationem caducam, & quæ cum ipsorum vita finem habitura est, nullam non capiunt, hanc autem animi voluptatem, quæ non caduca sed perpetua est, hanc delectationem, quæ non in creaturis simpliciter, sed Dei creaturis, non operibus simpliciter Dei, sed operibus ipsum representantibus, monstrantibus, exprimentibus, adeoque tandem in ipso Deo est, prorsus negligunt, posthabent & contemnunt. De quibus alicubi etiam Salomon, Vani, inquit, sunt omnes homines natura, in quibus inest ignoratio Dei, & qui ex ijs, quæ spectantur, bonis, eum qui est, non potuerunt intelligere, neque ex operibus consideratis ipsum opificem agnouerunt. Quid enim aliud tota ipsa reuelatio seu sacræ literæ intendunt atque insinuant? Ad quem nos alium deducunt? Dicitur enim: Sic dicetis ad eos: Dñi qui cælum & terram non fecerunt, pereant e terra. Nempe in operibus opificem ostendunt. Deinde dum hanc pulchritudinem cæli contemplamur, sapientiam eius deprehendimus & veneramur. Qualem verò nobis scriptura Deum commendat: qui nimirum stabilivit orbem sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos. Sic enim Psalmista sæpius: Celebrate Deum Deorum, qui

qui fecit cælos cum intelligentia, qui fecit mirabilia magna solus, eum qui extendit terram super aquas. Et vas illud electionis in eo omnia, & nos esse siue subsistere vivere atque moueri palam testatur, ut nihil adeo sit tam exile, tam humile tamque abiectum, si modo sit, in quo gloria altissimi non manifestissimè disquirentibus appareat. Iuxta illud: Viuo ego & replet gloria mea terram vniuersam. Num. 14. Sed ad rem rursum redeamus.

Septem gradibus constare intellexit Plotinus scalam quæ ascenditur ad principium, quorum primus est animi purgatio, secundus attentio, tertius intentio, quartus ordinis contemplatio, quintus proportionalis ex ordine collatio, sextus negatio seu separatio, septimus votum. Animum expurgandum esse omnibus impuris cogitationibus & actionibus, nemini dubium est, quandoquidem illum templum Dei esse constat, iuxta illud: An nescitis quod templum Dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis? Idem alibi docet Apostolus, dum omnem amarulentiam & excandescientiam & iram & clamorem & maledicti- 1. Cor. 5.
am cum omni malitia ut animo expurgarent, summopere Ephe. 4.
Ephesios hortatur. Neque enim bene Deo talis adheret animus, qui huiusmodi neuis & vitijs est inquinatus atque pollutus, quemadmodum & Sapiens, quoniam, inquit, in animam malitiosam non introibit sapientia, nec habitabit ipsa in corpore peccatis obnoxio. Purgatio itaque animi ijs, qui ad Deum accedere volunt, non ex Plotini solum, sed ex Pauli quoque & Salomonis sententia necessaria omnino atque prima est. Attentio loci opportunitatem cum suis circumstantijs, & spiritus tranquillitatem libertatemque ab omnibus impedimentis in se includit. Oportet. n. de reb. magnis meditantem & pacato serenoque esse animo, & locum meditati-

meditationi aptū eligere. Sic Demosthenes legitur locū ad contemplandum, clamoribus & strepitibus omnibus absolutum sibi delegisse, quō nulla vox exaudiri, & vnde nihil prospici planē posset, ne aliquo pacto aliud oculi mentem agere prāter propositum cogerent. Prāsentiſsima autem & vtilissima est regula saluatoris apud Euangelistam, de modo ad Deum accedendi, eundemq; precibus compellendi: Tu enim, inquit, cum oras introito in conclaue tuum, & clauso ostio ora patrem tuum qui est in occulto. Tranquillitatem autem animi requirit, cum ait: Ne sitis loquaces vt Ethnici, neq; ita solliciti, vt putetis vos non aliter exauditum iri, quā si vehementi spiritu multa verba offunderitis, quod gentes opinantur & faciunt. Sic ergo benē purgatus animus debet etiā esse tranquillus & ritē dispositus, simplex, fidelis. De quo alicubi dicitur: Sentite de Domino in bonitate, atque in simplicitate cordis eum quærite; nam patefit illis, qui ei non diffidunt. Sequitur intentio, vbi spiritibus omnibus veluti collectis, rem tractandam, nempe Deum considerandum & quærendum, ac vbi fuerit inuentus, venerandum adorandumq; aggredimur. Quis enim tam securus tam vecors tamq; immemor sui ipsius esse vnquam potest, qui post audita iam ad eum inuestigandum & cognoscendum, se animumque conferendum non continuo esse putet? Age itaque nunc amplius experiamur, ordinemq; entium, siue eorum quæ sunt, (intentio namq; siue diligens rationis actus in contemplationem ordinis rerum fertur) quantum licet consideremus.

Duplicia realium entium genera esse, auditores doctissimi, quemadmodum & Mercurius Trismegistus ad Tatium testatur, & Plato in Phædone docet, palam est omnibus: vnum quidem materiale siue Physicum, alterum
verō

verō spirituale siue Metaphysicum: (rerum enim Mathematicarum ratio materiam præsentem non ingreditur) quæ ad se inuicem veluti extrema mediāq; siue subordinate posita esse, non quidem more logico, sensu & intellectu comprehenduntur. Quid autem corpus materiale est? (Nam quia fors nostra ea est, vt in infimo extremo positi simus, primus modus nobis hic esto, quō à corpore, tanquam nobis viciniore & sensibus nostris exposito, intentionis nostræ initium fiat) Quid inquam? Nempe pars materiæ formis omnibus priuata, solaq; per se quantitate constans, quæ nihilo quā enti propius ob id etiā meritō esse dicitur. Quid ita? Nimirum quanto longius aliquid à primo, & eo, quod verē est, recedit, tantō minūs esse minusq; entitatis habere verissimum est. Quid autem superius agente primo, & quid inferius longiusq; ab eodem est, patiente materia? Ipsius siquidem materiæ est, nec intra se agere quicquam, nec extra se in aliquid aliud: siue, quod idem est, neq; immanenter operari transmutando aliquid in se, neq; transitiuē effundendo & transmittendo in aliud, sed esse receptaculum, obiectum & suppositum quid formarum, quas ipsa summopere appetit, aduentantium atq; agentium in ipsa, vel per quas tandem ipsa agere dicitur. Nulla enim seipsam contrahendi, aut actu hoc vel illud existens efficiendi potentia ipsi innata est, & ideo ens imperfectum atq; mancum est. Simpliciter autem hoc ex modo siue conditione & quodammodo proprietate eius, infinitæq; potentiæ passivæ esse videtur, in infinitum extendi, infinitamq; indiuiduorum pluralitatem recipere, hoc est, per formam modificari, in certamq; consistentiam & certas species reuocari atque reduci. En qualis eius fors est & conditio: haud intelligit quicquam aut sentit, agit, item

D

aut

aut mouet. Quid igitur minus iudicandum statuendumque censes, quam Deum eius naturæ esse? Sed nunc ulterius iudicium differamus. Quod si (autem in dubium reuoces & neges hæc de ipsa verè assuerari, id quidem haud difficilius nobis est ostendere & confirmare, quam quæ dicta sunt, simpliciter de hac mole infirma intelligere & prædicare, vbi simul intelligimus ea omnia, quæ ad actionis cuiusque naturalis perfectionem pertinent, in ipsa planè desiderari. Nonne enim in omni agente necessario requiritur, vt in se ipso sit potissimum, deinde ad motum promptissimum denique vt penetret obiectum patiens, & contra agenti patiens ipsum quam proximè vniatur? Quid autem vanius & ab omni ratione alienius fingi excogitarique possit, quam si quis hæc illi attribuat, non video. Nam cum in partes ipsa plurimas distendatur, profectò & virtus agens in ea, si quæ sit, dissipatur, quæ sicut vnione augetur ita dispersione minuitur. Ad motum autem ne habilis atque promptissima existat, eius moles, & adiuncta huic infirmitas ipsi impedimento est. Sed neque coniungi tertio poterunt agens & patiens, eo quod locus vnus capere simul duo corpora nunquam possit. Quare cum motus omnis non, nisi in actione sit, sicut actio nulla est absque motu, actione illi negata, negabitur utique motus, & contra motu negato negabitur & actio. Intelligere demum atque sentire ad præstantiorem substantiam, quam ipsa sit, pertinet. Quid ergo iam acturi? Hærebimusne hic an verò ulterius progrediemur? Ad spirituales nimirum substantias, utpote præstantiores, quæ formarum actionumque in corporibus formarum, siue causæ potentiores sunt. Quantulum enim pro-

cessimus

cessimus, si nunc corpora tantum, eorumque veritatem & pulchritudinem assequimur? Dico nos promouisse planè nihil. Ipsa enim corpora, etsi agere per qualitates aliquid dicantur, id tamen haud simpliciter, cum qualitates nec per se sint & à se, neque verò à materia ipsa, sed à causa extrinseca (dico naturæ respectu) & omnino præter hæc alia. Proinde forma illa est anima, quæ coniuncta cum corporibus, iuxta suas, quæ partium essentialium respectu intelliguntur, proprietates, qualitatibus mediantibus per ipsa varias exercet actiones & operationes: & quam omnes formæ tum substantiales tum accidentales in toto corpore diuisæ, tanquam fontem, originem & principium quoddam agnoscunt. Nonne enim anima corpore excedente actionibus ipsarum qualitates omnes cessabunt? Ceterum cum animæ, quæ corpora regunt, in magna differentia consistant, utpote, hæc quidem ita regant, vt corporibus coniunctæ omnino sint, vt animæ brutales: illæ verò regant & coniunctæ sint, sed separabiliter, vt animæ rationales, quæ non nihil habeant lucis & intelligentiæ, ad mentes superiores, locaque (si ita loqui fas sit) corporibus inaccessa, mente, quæ sola potest, ascendimus. Quid tum verò? aut quorsum hoc tendit? Esse nimirum spirituale aliquid atque intelligibile in natura, superius & præstantius corporibus hisce siue visibilibus. Neque enim id statim esse negandum est, quod non manibus tangere, aut oculis ceruere possumus, alioquin pars mundi maxima & præstantissima, vt spheræ aëris, ignis, cœlique, quia visibiles non sunt, nihil erunt. Sed & oculis spiritum quodammodo, vt solis lumen, annon videmus? quod sanè corpus ideo vix dixeris, quia se in momento diffundat in omnia, contra solidi corporis naturam atque proprietatem.

D 2

Deinde

Deinde neq; infusum corpora ipsa frangit & destruit, neq; verò ipsum ab vlla vnquam re inficitur, debilitatur aut comprimitur. Quod etiam si à nobis videri perspicique non posset, (quemadmodum etiam splendorem eius vaporibus mixtum potius, quàm ipsum simpliciter, videmus) maximè tamen ipsum esset atq; existeret. Noctua enim quòd ad lucem non vident, quis ita cum ipsis cœcutit, quin animaduertat falsum, si quis propterea concludere velit, eam non esse? Ita ergo existimandum est, si hæc sensibilia sunt, quæ tam variè mutantur, illa, nempe spiritualia, maximè esse & simplicia & immutabilia. Nam si mens nostra res magnas inquirendo terminos corporis excedit, seq; quodammodo euocat, & quanto compedes eius post se relinquit, tanto sagatior & perspicatior est, quæ causa est, quæso, cur ipsi suam negemus essentiam, qua consistens, absq; adminiculo corporis agere suo quodammodo atq; operari possit? Et quæ causa, cur aliquas extra corpora, quibus sese animus noster nonnunquam coniungit, negemus esse essentias? Num ipse suo obiecto frustratur aut circa illud fallitur? Nequaquam. Esse igitur quædam spiritualia omnino negandum non est. Sed enim post hæc, neq; in his vnum ordinem, ad rectam & vbicq; æqualem sibi lineam collimantem imaginari fas rationiq; consentaneum est. Nam quæ quantò à corporibus tenebricosis absunt, & supra locum tempusq; in æternitate constitutæ, illis, quæ dum corpora circumferunt, loco transferuntur & ipsæ in tempore, tanto ad postulatum rationis præferuntur. Anima enim siue spiritus in corpore, quæ propter organa materialia per successionem locorum, temporum motuumq; intuetur, inquirat & perficit, ea mentes liberæ citissime, simul atq; in momento intuentur & perficiunt.

ciunt. Hæc secundum quosdam Philosophos intelligentiæ nomine intitulantur, officio autem orbibus cœlestibus mouendis, suscepta virtute per influentiam, siue ad opus gubernationis in rebus naturalibus, destinantur. Hæcne verò scriptura repudiat? Imò verò confirmat: vnde & vates ille regius Angelos, Dei nuncios, & à Deo ignem flammantem factos esse cecinit. Hinc & spiritus administratorij, missi & ordinati propter electos & hæredes vitæ dicuntur.

Ecce pulcherrima rerum subsistentium harmonia atque series. Aspicite, contemplemini ordines positos omnes vno simul intuitu, & diiudicate, quemnam horum reliquis præponendum, tanquam diuiniorum & excellentiorem meritò debeamus: diuersitas siquidem ipsis maxima inest. An ne quod spirituale est & simplex, ei, quod compositum & materiale, dignitate & valore præit? Ita sanè existimandum. Quicquid enim pulchritudinis in his, deinde boni vericq; vides, nihil aliud, quàm vmbra illorum quandam esse putes. Hæc quippe communis in totius mundi machina moles, in diuersis formis, quas ipsa ordine quodam antecedit, consistit, ita vt aliud esse formatam molem, aliud formas esse formantes, optimè perspicimus. Vnde quia ipsa ab illis mente segregata, & excogitata siue in abyssum dispergi, siue in punctum colligi, per se neq; benè consistet, neq; verò aget quicquam. profecto vel formæ ipsæ naturales, quæ ipsam colligunt & efficacem reddunt, multis gradibus ipsi anteeunt, tantum abest vt verum sit, spirituales substantias eadem inferiores esse. Sed quid, inquires, ex hoc intuitu nos, ordinumq; collatione haurimus? aut quorsum diligenti hac, & tam scrupulosa rerum investigatione? Quæris quorsum? O benè

si hæc ritè considerareuimus & cognouimus: Nam quicquid tandem tota delirantium turba, omnesq; poëtae, de Deo fabulentur, eos certè facillè vel hinc stulticiæ arguimus, cumq; demum quàm proximi Deo sumus. Nonne enim ubi iam hæc cognita perspectaq; sunt, reijcit statim anima, negatq; materiam, utpote se iuferiorem, esse Deum, vel Deum esse materiatur, à quo omnia tum corporalia tum spiritalia creata & facta sint? Deum inquam, quem & Apostolus, cum non procul à nobis sit, palpando tamen à nobis inueniri posse negat. Si quippe esset materia, quam infimam in rerum ordine depræhendimus, vel ex hac compositus, aliquid utiq; se melius & perfectius fecisset, quod primo statim aspectu inconueniens absurdumq; est. Eundem rursus summè bonum, summè verum, adeoq; primum principium & primum efficiens esse, impossibile omnino esset. Primum, cum ià constet & tanquam verum in confesso sit, materiam nihil minùs esse, quàm summè bonū, utpote ens per se mancum & imperfectum: Secundum, cum veritas ipsius esse dependeat aliunde: Tertium, deniq; cum principiandi vim & potentiam in se habeat planè nullam. Quæ omnia concipere de primo illo atq; dicere, annon ipsissima impietas est? Scandite nunc itaq; super materiam, eamq; post terra relinquite: quæ omnium sententia Philosophorum, maximè verò saniorum, tenebrarum & non entis, pro lucis veriq; entis (ut in hoc sensu eorum verbis utar) subit rationem: & supernaturalibus utpote veris entibus mentem coniugite. Ibi lucem posthabitis tenebris, ibi lucis authorem quærite, non in singulis momentis mutabilis materiæ gremio. Illa siquidem, quæ ibi producuntur, ad parentis suæ conditionem subito mutantur, formasq; innumerabiles exiguo tempore assumunt:

mutant: adeo, ut eum, qui hæc sensibilia siue indiuidua composita verè esse, seu (ut ille loquitur) primò principaliter & maximè substantias esse fateatur, somnare, aut etiam insanire meritò quis dixerit. Quæ enim verè sunt, perpetuò manent, eadem semper & æterna sunt, quatenus idem manens & æternum æquipollent & coincidunt. Hæc ne autem æterna siue eadem & manentia sunt, quæ generationi & corruptioni subiacent? Hæcne vera, quæ vericapacia minimè sunt? Haud quaquam certè. Intellexit hoc sapientissimus ille Hebræorum, qui cuncta, quæ fiunt sub sole, hoc est, quæ regionem incolunt materiæ, vniuersalem vanitatis notam subire contendit. Sed neq; Psalmistam hoc idem latuisse putandum est, qui tam humili corde tamq; ardentibus votis finem suum à Deo sibi demonstrari cupit, nempe quia (inquit ille) vniuersa vanitas omnis homo stans: profectò enim in imagine ambulat vir profectò in vanum tumultuat, congregat & nescit quis colligit ea. Ad finem ergo, ad finem, nos quoque nostrum, auditores præstantis, properemus, ubi iam supra materiam sumus constituti, neq; retro ad ipsam oculos animumq; conuertamus. Aspicite in effusum spirituale lumen è supernis, atque omnes animi sensus intendite, si fortè eius ardorem tolerare possitis, & ut ipsum per se ipsum intelligatis & cognoscatis. Non enim credite, lumen sine lumine, Deus sine Deo perspicì & cognosci potest: quemadmodum neque sensibilis iste solis splendor ab oculis nostris percipitur, nisi ipso se illis insinuante. Ceterum an essentiam Solis rectè nobis intueri licet? Num tam firma oculorum nostrorum constitutio, tantaque acies est, qua isthuc sine destructione sui penetrare possit?

Quid autem de diuino lumine & intellectu dicemus, cuius imaginem quadā tenus sol iste visibilis repræsentat? Intueri fontem & maiestatem eius recta pertentabimus? Non videbit me homo, (inquit maiestas illa incomprehensibilis) & viuet. Sed & ipsa natura, si eam interrogemus, progressum immediatum ab vno extremorum ad alterum vtrique negabit. Experientia quoque ipsa palam testatur. Sic legitur quosdam de tenebris in repentinā lucem prodeūtes naturalem videndi potentiam perdidisse, tantum abest vt obiecto perquisito potiti fuissent. Huius rei quandam imaginem & Plato sexto de repub. depingit sub exemplo hominum in spelūcis subterraneis & tenebricosis educatorum, ad hancque iucundam lucis vsuram pedetentim productorum. Quomodo ergo nos ipsum diuini luminis campum absque medijs, mente caliganti & intellectu temerabimus? Non frustra olim velamen in facie Moysi typicè positum fuit, cuius splendorem populus ille perferre non poterat, multoque minus cum altissimo loqui. Vnde hæ voces: Loquere tu Moses cum Deo; moriemur à conspectu eius. Neque frustra aditus sanctuarij velamine occlusus, aut legis promulgatio, ceremoniarumque institutio facta, non inquam ad deceptionem, sed ad ordinatè promouendos hominum oculos, quibus accidit læsio, si subito de tenebris in lucem producantur. Volumus igitur videre lucem veram, cui nullæ sint tenebræ admixtæ? Faciamus id mediantibus vmbis & imaginibus siue similitudinibus, per quas illuc nobis promoueri fas liberumque sit, quemadmodum & hoc solis lumen aëre mixtum, corporumque opacitate temperatum, non ipsum per se aut in suo fonte persentiscimus. Dico per simulacra & imagines, non humana mortalique manu factas, quæ mendacij & vanitatis sunt doctores
sed

sed per vniuersa Dei opera, in quibus, velut in speculo, eius potentia, sapientia, adeoque ipse Deus quodammodo mediocriter oculatis conspicuus est: & per quæ, tanquam gradus quosdam, ascendendo, negatiue magis quam affirmatiue, licet atque par est nobis aliquid definire velle. Facilius enim, vt inquit Cicero, dixerimus quid non sit Deus, quam quid omnino sit.

Sed age nunc conscendamus currum mentis atque intellectus nostri, transferamur, volitemus hæc atque illæc, velut alis Seraphinorum instructi, & nihil sanè inuenire aut imaginari poterimus extra immensum bonum, quod ipsum vniuersum intrinsecus imbuat, infinite verò extrinsecus ambit, media quidem, quam extrema extremisque vicina, modo longe diuiniore. Quis enim neget in angelis & spiritibus maiorem esse intelligibilitatem siue pulchritudinem quam in corporalibus ipsis? Videmus enim, seu veriùs intelligimus, bono & lumini à summo bono summoque lumine descendentem densissimas opponi tenebras, & consequenter ex duorum concursu ita vmbas effici, vt tamen illud ab his minimè compræhendatur. Atque hic in duplici obiectorum genere in ordine extremorum intelligitur terminari excursus, nempe in materia, vt multa in eius sinu sapienter producantur, & sensu atque ratione, vt eorum ministerio eadem inuestigentur & dinoscantur. Deinde idem diuinæ pulchritudinis lucisque radius quantum à fonte recessit, & quantum ab vnitatem per crescentem paulatim multitudinem in infinitam pluralitatem est protensus, tantum à veritate bonitateque exulat. Vnde etiam fit, vt non iam simpliciter lux, sed propter subiecti rationem lucis vmbra appellari possit: siue quod vestigium quoddam tenebrarum in lumine siue contra vestigium luminis in tenebris
E nebris

nebris, vel neutrum à luce & tenebris & ab utrisque distin-
ctum nobis appareat. Hic igitur & sub hac umbra illius,
quem desiderat anima nostra (ut cum sapiente loquar)
sedeamus, hic æstus intolerabilem solis illius, illustrantis
omnia & fouentis, euitemus, hinc denique, quando ea no-
stra conditio est, exercitatis iam & confirmatis oculis pau-
latim in lucem prodeamus, iucundoque illius conspectu per-
fruemur. Dicam hæc auditores pro mea libertate ut mi-
hi videretur & ut possim, quandoquidem non apud indo-
ctos hæc à me habeatur oratio. Ut itaque circumspicere
omnia vtiliter atque contemplari possimus, tres conuersio-
nis species, cum à reliquis Philosophis, tum in primis à Di-
onysio Areopagita, Philosopho Christiano notatas atque
enumeratas scire, sed non item & sequi necesse est. Prima
namque earum est, quæ quis ad deterius se suaque perfectione
conuertitur, quæ nihil est aliud, quam passio animæ à se
abicientis, & in obliuione iam positæ tum sui ipsius tum
verò aliorum. Est quoque conuersio ad melius, quæ in
animabus, & quæcumque sub primo sunt, conspiciuntur. Con-
uersio denique ad seipsum, etsi spiritibus quoque ipsis
competit ac necessaria etiam est, soli tamen hæc supremo
& optimo propria esse videtur nempe Deo, qui nihil su-
pra se melius & pulchrius, ad quod videlicet conuertatur,
relinquit. Mediæ verò spiritus respectu inferiorum tan-
tum modo deteriorumque aspectum ad se ipsos reflectunt,
sed quem in ultimo illo, in seipsis autem minimè omnium
tandem terminant. Prima consideratio atque proxima
nunc vestigiū & imaginis cuiusdem instar in corporalibus es-
t. Vbi sanè non res simpliciter, ut sunt, consideran-
dæ iam erunt, neque lux eas informans quatenus informat
tantum, sed quatenus aliunde intelligibilitas hæc, & est,
& ad

& ad id muneris mitti ordinarique gaudet. Hinc enim fi-
et, ut non in deterius à perfectione nostra labamur, ad su-
periora semper animum eleuando. Nam profectò,
quemadmodum & scriptura agnoscit, duplex umbra est,
vitæ nimirum & mortis, secundum eam rationem, qua &
de luce & tenebris aliquid ipsam participare iam diximus.
Sub umbra autem mortis tum aliquem esse & operari exi-
stimandum est, quando potentia superiores aut pror-
sus emarcescunt & ociantur, aut inferioribus subseruiunt,
ac animus circa vitam tantum sensumque corporalem ver-
satur. Verbo dicam: quando animus omni lucis amore re-
frigescit, sed & ab ea versus tenebras conuertit. Haud se-
cus enim tenebræ à morte, frigus à tenebris depēdet, quàm
calor à lumine, lumen à vitæ proficisci originemque sumere
dicitur. Et hoc sensu fortasse Leviathan sub umbra quæ
à luce in prouidos abducere solet, dormire apud Iobum in-
telligitur, super quem & Esaias, serpentem nempe tortuo-
sum, & auersi à Deo Diaboli typum, Iehouam visitatu-
rum prædicit. Idem alibi, populus, inquit, qui ambu-
labat in tenebris (puta sine Deo & intelligentia) vidit lu-
cem magnam: habitantibus in terra umbræ mortis, lux
splenduit super eos. Gentes quippe cum essent absque
intelligentia superiorum, naturalique sensu non coele-
stia, sed terrestria, non æterna sed caduca sectarentur, at-
que in his tantummodo animum intellectumque figentes
excitarent, Deo & lucis terga dedisse, ad tenebras conuer-
si, & consequenter umbram mortis inhabitasse traduntur.
Quemadmodum. n. sursum ab umbra tendentibus lux ob-
fulget: ita sanè deorsum oculos conuertentibus tenebræ
densissimæ oboriuntur: & ut illi sub umbra lucis, veri-
tatis & deinceps vitæ, contra hi sub umbra erroris, mor-
tis

Iob. 40.

Esa. 24.1

tis denique esse intelliguntur. Vidit hoc ipsum Iob sanctissimus ille Dei homo, atque perspexit, quod nimirum utraque via tendat, & ambulantes super hanc & illam diuersas imò contrarias subire conditiones. Itaque confortari transitumque habere contendit dum sic acclamat: Nonne pauci sunt dies mei? Cessa ergo à me & dimitte me, confortabo cor meum paululum, antequam vadam & non reuertar ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine: terram miseriae & tenebrarum, ubi umbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Intellectu itaque duce, in quo excursus, quem diximus, eumque sequente memoria, ut in statu quodam est, sicut è contra in naturalibus sensuque externo & interno, ut in motu & alteratione consistit, sensim ab inferioribus ad superiora, ab imperfectis ad perfectiora, ab umbris siue simulacris ad vestigia, ab istis ad ea quae sunt siue essentias, ab essentis ad vnum super substantiale, quod ipsum omnium principium est & finis, ipsumque primum & extremum, ascendere, perungere atque penetrare nos quoque cum sapiente nitamur. Haec enim sub umbra veri bonique sessio, nisi ad superiora ducamur, neque adeo fructuosa est, neque verò diu consistens, utpote unde & in ipsa naturalia ipsasque tenebras, torpore non excusso, cursuque languide citato, praecipitari atque immergi facile possimus. Egregie utrumque sapiens innuere videtur, dum praeterito & absoluto vel inchoato, quam praesenti tempore, sedi vel sedebam, protulit. Nunc iam igitur consideratis istis, quae ipsis percipiuntur sensibus in caelo mente animoque versemur: nunc animus veritatis studiosus cogitationes rebus cognoscendis confortes edat: immutabilium quidem necessariam & stabilem, mutabilium verò ambiguum & nutantem: siue ut

Plato in Timaeo loquitur, noticia simplici, vniiformi, intellectualia omnia cognoscat, intelligentia & ratione entia iudicet, opinione verò sensuque illa, quae entia quidem non sunt, sed fiunt iugiter atque pereunt. Nouimus enim in hac structura, siue potius in natura, quaedam citò atque singulis ferè momentis ita esse mutabilia, ut eadem tamen quandam status similitudinem praeseferre videantur: quaedam verò diuturniora, & sempiternis quam proxima atque similia. Prioris generis in superficie materiae oriri quotidie & interire, ac veluti rorem matutinum floresque agri emarcescere videmus: ea autem quae subitae huic mutationi obnoxia non sunt, in propinquis materiae spiritualibus & coelestibus esse intelligimus. At quae causa, dices, in illis tantae mutabilitatis, & unde rursum in istis quaedam status similitudo, in animabus statio diuturnior, imò cum coelestibus spiritualibusque essentis diutissima & perpetua? Nempe haec à ratione & natura extremorum ac etiam mediocriorum peti intelligi possunt. Ordinatissima enim cum sint omnia, fit ut quae quanto longius à primo absint, aut sita positaeque intelligantur principio, tantò minus similitudinem illius & imaginem referant. An autem materia secundum vel tertium in istis, quae sunt, ordinem ab vno, vero, summoque obtinuit? Imò verò extrema atque infima est, ut infra & extra ipsam nihil nisi frigus, nil nisi tenebrae, nil denique nisi mors perpetuusque somnus sit, unde etiam ad ipsam se conuerrentes fatum subire dicuntur. Itaque primum illud summumque principium vnum est: extremum verò hoc in infinitam multitudinem protensum: illud stabile, firmum atque immobile in aeternum: hoc perpetuae mutabilitati subiectum: illud simplicissimum, verum & optimum, in hoc quaedam tantum veri bonique umbra

apparet. Status autem ille in eis est ratione & respectu solummodo generationis, quatenus dum ab vna forma aliquid in aliam transit, in ea quasi consistere videtur. Ex quibus manifestum est & illud, spiritus siue animas nostras, & corruptionis esse expertes, & superiori sui parte intellectu nempe atque ratione plus in se recipere luminis ideo, quod etsi corporibus inclusæ sint: eorum tamen conditioni minimè subiaceant: quin super ipsa constitutæ spirituales essentias, tanto sese diuiniore, quanto longius à materia absunt, & propius Deo adhærent, & natura & dignitate proximè attingant. Ita enim existimandum est (quod Platonici omnes vno ore testantur) substantiam quidem animæ non aliter ad supernos intellectus se habere, quàm diaphani corpus ad lumen effusum, quod diaphanitate transparentiaque sua non nihil velut innatæ luminositatis admittit: verum nunc corpore impediri, & demum ubi eo exuta fuerit, tanquam regionem lucis inhabitantem, ad omnia promptiorem celerioreque fore. Ac hinc etiam est, quod in ipsam sapientia vericque cognitio, quæ tunc pro sua conditione fiet perfecta, nunc secundum exiguum licet partem cadere possit: nihilominus tamen adhuc cadat. Quemadmodum enim sol iste aspectabilis radios suos in omnia diffundit, & quo quæque ipsi propinquiora, naturaque luminis capaciora sunt, hoc magis illa illustrat: ita quoque putandum, à sole illo intelligibili, secundum ordinem sapienter à se positum illuminari ac innouari omnia. De quo dicitur in libro sapientiæ: Quoniam spiritus Domini implet & continet orbem terrarum: Et alibi sub nomine sapientiæ: Est siquidem in illa spiritus intelligens, sanctus, simplex, subtilis. Et post pauca: omnipotens, omnia perspicuens, atque per omnes spiritus intelligens.

telligentes, puros, subtilissimosque permeans. Ecce contemplatio nostra quousque deducta est. Cogitate hæc extrema non respectu quodam locali esse opposita, ut cælum se habet ad terram, siue ut sursum & deorsum opponuntur, sed ut super spirituale (ut sic dicam) ad corporale, ut principium ad principiatum, ut vnitas summa ad pluralitatem, ut infinitum ad finita, ut denique æternitas immobilis ad tempus mobile in oppositione se habere solet. Deus enim non longe ab operibus suis separatim imaginandus est, cum non procul à nobis sit, & in ipso viuamus, moueamur & simus, sed ita statuendum: Cum sit omnia in omnibus, ipsum tamen non solum non esse materiaturum, sed & omni spirituum multitudine superiorem, causam omnium, fontem omnis pulchritudinis & boni, penetrantem, sustententem ac fouentem omnia, simplicem & ab omnibus alijs naturis distinctum atque separatum. Et cui hoc mirum videri poterit? Hæc nimirum est ipsissima veritas, cui sani omnes Philosophi, atque reuelatio ipsa siue scripta Prophetarum & Apostolorum adstipulantur. Audiuimus Salomonem, Deum super omnes spiritus collocantem, nunc & illum, (testem sufficientissimum pro multis) qui è sinu æterni patris prodijt, & sine quo accessus & aditus ad omnis luminis fontem patere potest nemini, audiamus testimonium de illo proferentem: Deus, inquit, cum sit Spiritus, veri adoratores adorabunt illum in Spiritu & veritate. Dicemus ergo Deum oculis hisce corporeis subiaceret? Negabimus illum esse Spiritum? nihilonè excellentius de tanta maiestate, quàm de tota hac vniuersitate iudicabimus? Quin age mentem altius erigamus, audiamus, sequamur Mercurium illum Trismegistum, profunda Ægyptiorum

orum mysteria pertractantem. Deus enim, (inquit ille) minimè est ens, sed causa entium: aut essentia, qualem mens humana assequi potest, sed causa essentiarum: ac neque ipse propriè spiritus est, sed causa spirituum: sic autem à nobis appellari, propter nostram certè imperfectiorem, palpabilemque cæcitatem, ignorantiam atque imbecillitatem, relatiuè nimirum & respectu quodam, quatenus hæc omnia ab eo producta sunt, quorum etiam nomina aliquo modo de ipso, veluti prima omnium causa, affirmare possumus. Et utiq; creator eodem nomine cum creatura simul insigniri, atque commode non potest, potiori autem ratione omnes rerum positiones de eo negari, tanquam cunctis excelsiori, possunt, ut Dionysius Areopagita loquitur. Quomodo enim est aliquid eorum quæ fecit? Quare non immeritò non solum materialibus & compositis ipsis, sed & innumerabili Spirituum, essentiarumque spiritualium multitudine & excellentia Deum esse superiorem oratio nostra contendit. Illi enim, nempe Spiritus in corporibus, cum à materia liberi non sint & tempore locoq; quicquid agunt perficiant, nec omnia aut in omnia possint, infirmitatis ac impotentiae signum ubique ostendunt, quibus omnibus Deum summum immunem liberumq; esse oportet. Harum verò nempe spiritualium essentiarum, etsi augustior conditio est: non tamen & ipsæ omnem compositionis modum effugiunt, cum aliud in eis ipsum esse sit, aliud essentia, aliud vis & facultas siue potentia agendi, aliud item actus siue ipsa actio. Vnde in vna quaque ipsarum plura simul esse & concurrere, tanquam prius & posterius, dignius & indignius, omnibus manifestum est. Quis talem compositionem & diuersitatem in componente & diuersificante omnia admittat?

Quo

Quò facit & hoc, quòd cum plures huiusmodi intelligentias nominamus, ad vnum non recurrere planè impossibile sit: pluralitas etenim, in qua imperfectio semper inest, non in sese consistit, neq; ad se, sed ad supremam unitatem, quam nihil omnino præcedat, & quæ omnis multitudinis causa sit & origo sibi sufficiens semperq; sibi similis, sua omnia refert. Ac ita nec angeli siue mentes, utpote compositæ & multæ, primum principium erunt, neque illud primum optimum & maximum earūdem conditioni obnoxium. Sed ut paucis multa complectar, sic post materiam ascendimus ad formas irracionales, post has ad animam, ob munus rationis, quoquidem ipsa iudicat irrationalia, sed ab eis non iudicatur, longè excellentiorem. Tertiò ad mentes liberas, quæ sunt velut oculi quidam lucidissimi, & quibus momento stabili ea, quæ nos temporali quodam discursu aucupamur, nota sunt. Quibus ita consideratis, quid quæso putatis esse intactum? aut quid adhuc censetis ad vniuersi perfectionem requiri? Summa rerum vestigia omnia ita notata esse existimo, ut hoc perfectissimum ens, idemq; immensum, non alio aliquo quàm principio primæq; causa efficiente & sustinente egere videatur. In his itaq; continuo (oculis nempe lucidissimis) Deum tanquam lumen in oculo lucido, & in momento stabili æternitatem conspiciamus & veneramur. En primum omnium principium, en finem omnium & medium, quo omnia modo ineffabili imbuuntur intus, & terminantur siue ambiuntur extrinsecus: & ad quod, velut ad sonum Cytharæ vniuersalis Apollinis, reuocantur, tendunt atq; ordinantur vniuersa. Prorumpat nunc aliquis superius animo & discursu, si fas est, & ultra in Dei maiestatem inquireat si potest. Sed quis radius, quæ acies, quod ingenij acumen,

F

lumen

lumen illud in accensum intueri, nedum penetrare potest. Quare & Apostolus exclamare maluit, quam imperuestigabilia pertentare, O profundas, inquit, diuitias tum sapientiae tum cognitionis Dei: quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viae eius. Quis enim nouit mentem Domini? aut quis ei fuit a consilio? Ita sane exclamare nos quoque ac eo magis decet: O immensam Dei in omnibus operibus suis sapientiam: & contra O nostram infirmitatem, O insufficientiam in ijs perquirendis & cognoscendis. Penes ipsum nempe tanquam summum omnium apicem, omnis lingua cessat atque oratio. Sed de eo aliquis fortasse dubitabit, quod nunc concludimus, vnu esse omnium a quo dependeant, & ad quod referantur, primum principium, & a pluralitate diuersitateque partium vniuersi concludet plura & diuersa, totidemque quot sunt praecipuae partes, esse & principia, nempe alium coeli, alium terrae, alium denique maris esse principem, praesidem & autorem. Quid audios? Hem stultam, hem frigidam & destitutam rationibus omnibus opinionem. Non enim hic quaeritur, quid huic parti cum illa aut tertia parte sit commune, aut quomodo haec ab illa distet proprio & per se principio, sed eadem simul sumta, & sub vniuersi nomen & appellationem, velut communem aliquem titulum reuocatae, quomodo vnicum simul & vniuersale agnoscant principium, quomodo item vno primoque actu ab eodem dependeant. Haec namque omnia, quae vbiq; oculis animoque comprehendere licet, quamuis multa & diuersa, ad vnum totum & perfectum ens (quod vniuersum appellant) velut ad animal quoddam sua membra, reuocamus, in quo Deum, primum efficientem primumque principium esse statuimus. Quis iam non videt, haec omnia sub vniuersali nomine comprehensa, vnu vniuersale agnos-

scere

scere principium. Id quod & ipsum principium nomen, ut re quasi ab initio adoriar, abunde confirmare videtur, ex cuius ratione & essentia est, vnu numero non plura esse. Nam si duo vel plura, erunt utique aut vna eademque principia di facultate praedita, nec hoc plura accessione illius producet: & sic alterum frustra existet: quod in natura, quae frustra nihil omnino agit, ne imaginari quidem potest, tantum abest ut in naturae principio atque authore: aut vero etiam hoc alteri potentia & valore praebit: ubi quia dignius & fortius antiquat id, quod infirmius est, firmitus erit certe principium, infirmius principiatum. Cum autem duo genera potissimum sint principiorum, (Hic n. exemplar cum Platonice ad efficientem & eius arbitrium refero) vnu actiuum quod dignius primusque efficiens habetur, alterum passiuum, quod illi opponitur (ratione compositorum sic dictum) primaeque materiae nomen obtinet, quae vna est, ex qua caetera potuerunt & possunt semper educi, utpote quae omne id, quod extra primum est, generaliter dicta, sit: sequitur & ipsum mundum sub vniuersali nomine, & illud a quo dependet, sustinetur, fouetur, primum principium vnum esse. Siue igitur a principio suo materiali, quod vnum est, theatrum hoc consideres, siue a diuersitate & pluralitate principiatorum, quae non secus ad suum principium, quam partes cuiuslibet integri aut totius ad vnum ex seipsis constituendum reducuntur: vnum tamen ipsum semper erit, sicut consequenter & qui in eo residet princeps atque moderator vnus est. Idem sane si quis diligentius causas & effectus consideret, vicissim & vtrumque concludi ac euinci potest, quando ex natura potentissimae causae sit, ad vnum semper primum, quatenus & ipsa vnus efficiens nomen obtinet, mutuisque respectus inter haec duo est, respicere effectum. Id quod vel in inferioribus aliquomodo an non inspicere licet? Si n. humanus architectus posset do-

F 2

minari

minari materiae, profecto postquā plura aedificia effecisset quodlibet in se sit vnum, cuncta vno quodā tandem circūscriberet & circumvallaret, ut non iam multa, sed vnum quodāmodo appellari possent. Quid autē de Deo cogitabimus, qui potest omnino cum sit materiae dominus? iuxta illud: Deus qui fecit mundum, & omnia quae in eo sunt, hic coeli & terrae cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat. Quod continet ergo omnia, & quod nihil extra se relinquit, eo ipso & quod continetur necessario vnicum est. Quid enim? Nisi ita sentiamus, diuinum opus dissipatum foret, ac proinde irreconciliabilis confusio in vniuersitate rerum orietur. Quorsum enim quaedam, si non ad vnum omnia referes? ad diuersumne aliquod aut contrarium? Si ad diuersum, quid prohibet quin plura diuersa, adeoque infinita concedas? Quo concessio, infamia palam est. Quorsum enim rursus illa infinita multitudine, si ad vnum omnia referre potes? Si verò ad contrarium, quid absurdius excogitari poterat, quæso, atque etiam aequè impossibile, quā duo contraria principia in ipsa aeternitate existere? Ceterum dicto procul absit impietas. Deus enim, utpote primum omnium principium, vno atque simplicissimo actu agit quicquid agit, ac denique id in quod agit, non potest esse non vnum primaria sua dependentia. Vnde si talis mundus erit vnus, sanè & principium, à quo dependet, vnum: Si mundi duo vel plures, aut secundum diuersas dependentias: hic quidem secundum eum, quem diximus, simplicem Dei actum, illi secundum alium atque alium: qui in Deo ne imaginari quidem possunt, quin simul varius ipse & multiplex consideretur: quod est absurdum cum impossibili coniunctum: aut omnes secundum eundem, & sic non duo pluresue, sed vnus erit mundus.

Vnius

Vnius itaque mundi, auditores. (qua appellatione generaliter hic utimur) quoquo modo consideremus, vnum est principium, non duo pluraue iuxta vel secundum partium eius pluralitatem. Vnde Plato saepe & Dionysius Areopagita, ipsum vniuersi principium vnius bonique nomine magis propriè, quā villo alio, appellari posse testantur.

Eia nunc principem hunc authoremque omnium, ad quem per naturalia haec & vniuersa sua opera, discussis nebulis, veluti per scalas quasdam, longa disquisitione ascendimus, liberius contemplemur: Conquiescat iam in eo anima nostra. iucundoque eius conspectu, in quo utique vita consistit aeterna, perfruatur. O quantum discretus separatusque ab omni contagione materiae est, o quanto spiritualibus essentibus superior, quantoque omni intelligibilitate excellentior, & quā incomprehensibilis planè existit. Quanta fecunditate haec mens aeterna, haec bonitas infinita, se diffundit, ac seipsam intelligendo, profert ipsius progeniem infinitam. Natura namque boni cum sit seipsum propagare, ac summi infinitique boni se in infinitum diffundere, ipsi Deo certè hoc conuenit, qui summum est infinitumque bonum. Vnde cum extra Deum nihil esse valeat infinitum, necesse est infinitam hanc eius propaginem in seipso prorsus expleri: aeternam videlicet in aeterno. Mentem hanc patrem appellauit Mercurius, Philosophus, Sacerdos simul & rex Aegyptiorum, vnde & Trismegistus dictus est, patrem post illum Plato & Philolaus ipsius praeceptor, patrem denique nunc appellant recentiores Theologi omnes. Propaginem verò mentis huius infinitam Trismegistus idem in Pimandro & alibi, Plato in Epinomide λόγον siue rationem siue verbum, omniumque causam principium atque conditorem esse aperte profitentur. Alias au-

tem in Hermia Plato Filium Dei inuisibilem (nam & So-
lem ibidem, sicut alibi & mundum, filium visibilem esse exi-
stimat) eundem λόγον appellat. Quid verò est quòd Orphe-
us post Trismegistum, Palladem ex solo Iouis capite siue ce-
rebro natā cecinit? Anne verba tantum sunt diuersa, sed
sensus idem? siquidem Philosophi sub nomine Iouis nihil
aliud quàm hunc patrem & hanc mentem, Palladis verò.
prolem hanc, quam & scriptura sapientiam vocat, intellexe-
runt: Pro Pallade enim sapientiae nomen nunc obtinuit.
Sed siue scientes illi hæc ita dixerint siue minus, optimè di-
cta tamen & sacrae literae comprobant. Cæterum quoniam
bonus ubiq; comitatur amor (vt ille ait) necessarium est
penes mentem bonitatemq; ipsam & eius propaginem
infinitam, amorem ad se inuicem vigere similiter infini-
tum. Hunc si veterum quidam sic appellauerunt, non a-
liud tamen significarunt ipsa rei veritate, quàm eundem
Spiritus Dei sanctum, quem & reuelatio à Patre & Filio
procedere testatur. Quid autem dicemus? Infinita certè
tria, propter infiniti naturam exactamq; capacitatem extra
se inuicem consistere nequeunt, neq; natura infinita duplex
esse potest. Oportet ergo hanc generantis genitq; inter
se oppositionem, spiritumq; has duas personas coniūgen-
tem, in vna natura singulari infinitaq; existere. O genera-
tionem ineffabilem, quia & incomprehensibilem, o admi-
randam, quia nullum simile ei in natura existit. Etsi enim
omne quod generat, sibi simile pro viribus & æquale, &
idem saltem speciali natura, quasi alterum se generare co-
netur: efficere tamen reuera & generare se alterum solus
potest genitor ingenitus. Generare enim profectò Pater
alterum se ad votum videtur, per quendam intelligentiae
modum, alterum quidem tantum modo persona, idem ve-

ro na-

ro natura prorsus, adeoque natura singulari & simplici.
Hunc itaq; Patrem, Filium & spiritum amatorium, tres
personas Theologi vocant recentes, naturae omnino eius-
dem, vnicum nempe & simplicissimum Deum, sed relatio-
ne quadam incogitabili, incomprehensibili, ineffabilique
inter se differentes. O rursum generationem profundissi-
mā omnīq; intelligentia superiore: o trinitatem in vnita-
te & vnitatem in trinitate venerandam & adorandam po-
tius quàm scrutandam. Solus enim Deus tantum mysteri-
um intelligit, nos autem in vmbra quadam intelligere vo-
luit. Hæc profunditas, hæc fecunditas, hæc immensa po-
tentia, auditores doctissimi, fons, origo primaq; omnium
causa causarum est, quæ facit, producit, principiat & fo-
uet in vniuerso omnia. Sicut enim projecto & effuso à se
potentiae suae radio ad hæc vsq; quæ videmus extrema, pro-
ducit vbique omnia: ita eodem ad se quodammodo con-
uerso & reflexo, sustinet atq; conseruat vniuersa. Quid, n.
aliud hæc omnia esse putatis, quæcunq; videre & intellige-
re nobis licet, quàm eius potentiae, sapientiae atque bonitatis
exuberantiam, ebullientesq; ac interminabiles illius exube-
rantiae riuulos? Nimirum bonitas hæc summa, sapientia im-
mensa, potentia infinita non potuit non diffundi & com-
municari. Nam certè si ab hoc centro & ab hoc fonte inex-
hausto, in omnes partes, siue sursum, siue deorsum, siue ad
ad sinistram siue ad dextram oculos quis conuertat, nihil vi-
debit, potenter, quod non & sapienter, nihil sapienter, qd
non & optimè, nihil denique optimè quod non potenter
& sapienter ab eo factum sit, & e contra. Insuper Maiestas
hæc, dum templo huic visibili inuisibilq; inest & inhabitat
longanimitatis, benignitatis, misericordiae, immutabi-
litasque certissimum & infallibile præbet testimonium.

Inest

Inest enim vtiq; , neq; tamen comprehenditur, sed excedit potius & comprehendit omnia. Ipsa siquidem extra tempus in aeternitate, adeoq; ipsa aeternitas existens, vni- co & simplicissimo immobilisq; actu siue nutu, siue intuitu producit, mouet atq; agitat tam variè vniuersa. Neq; enim quemadmodum contentum in continente, aut animas in corporibus, aut Angelos mentesq; purissimas ibi vbi sunt, Deum in operibus suis esse somnium est. Quæ enim priori modo, nonne corruptibilia sunt? Quæ posteriori nonne finita & composita? Diuinior ergo inexistencia illa est vtpote liberrima, absolutissima, omnia excedens, ideoq; planè incomprehensibilis. Veruntamen quatenus asse- qui licet non præter similitudinem quandam esse vide- tur. Sol iste visibilis nonne totum mundum illumi- nat? Nonne simul omnia occupat, imò iuxta suos gradus etiam penetrat? Minimè tamen lumen siue radij eius cō- tinentur, comprimuntur, sed continent potius & excedunt omnia corpora ipsis obuia. Pertranseunt & mouent im- pura quæq; : ipsi tamen interim purissimi & ab omni con- tagione absoluti permanent. Tam est admiranda nimis natura luminis ipsius. Transiit per ignem, sed per aërem obscurum diffundens, ad terram hanc & aquam vs- que pertingit. Proinde quemadmodum lumen hoc siue splendor, quem terra & aqua recipiunt, umbra quædam est illius qui in aëre, quis dubitabit hunc ad illum, qui in igne est, splendorem, sic iterum se habere? deniq; eum qui in sole ipso est, quis non intelligit, nulli horum esse compara- bilem? Ad hunc quidem sane modum sol quoq; ille intelli- gibilis, sed non parem, imò centies excellentiorem, pe- netrat, pertransit, illuminat, mouet atq; viuificat vniuer- sa: interim tamen ipse non comprimitur, sed comprimit, non

non afficitur, sed afficit & ab omni contagione liberrimus absolutissimusq; existit. Sed vbi tandem finis, vbi termi- nus orationis erit? Latissimus nempe dicendi campus & in superabilis vndiq; se nobis offert. Quis enim vnquam satis dicet de illo primo & infinito? Cæterum dicere & de vniuerso post ipsum secundi laboris est. Nobis ergo, quan- do vtrunque mare aggressi sumus, conuersis velis, portus potius videtur esse petendus, quam infinita velificatione vtendum. Videtis nunc itaq; auditores, quod etsi nos re- uelatio salutari Dei cognitione imbuat: hanc quoq; tamen operum Dei considerationem, non modò non inutilem & iniucundam, sed & summè necessariam esse, partim vt il- lam in nobis quodammodo confirmet, aut saltem adiuuet. partim verò vt ab ingratitude nos vindicet officioq; con- tineat. Annon enim hinc magna laudandi Dei materia de- sumitur? Audite Psalmistam: Bonum est, inquit, lauda- re lehouam, & Psallere nomini tuo Altissime, quia latissi- casti me in operibus tuis: in operibus manuum tuarum ex- ulto. Quàm magna sunt opera tua Domine, & quàm grā- de nomen tuum in vniuersa terra, qui posuisti gloriam tu- am super cœlos. Cæterum vir insipiens non cognoscit, ne- que stultus intelligit istud. Sic ergo etiam ad ipsum primum principium, hoc modo & his scalis siue gradibus ascendi- tur. Reuera enim cum fortuito aut casu tam vastum tam ordinatum tamq; pulcherrimum corpus esse non possit, ab aliquo principio impermutabili, potentissimo, sapientissi- moq; proficisci, fabricari ordinariq; oportuit. Sed & hinc vltèrius, speciali discursu sic, quemadmodum ostendi- mus, progrediendum est. Vbi namq; peruentum ad ratio- nem ipsam fuit, & diligentius omnia ad trutinam ipsius at- que amussim reuocata & examinata, sanè ipsa luce meridi-

ana clariùs apparuit, ipsum non modò non materiaturum, sed
 neq; in ordine spirituum intelligentiarumq; purissimarum
 esse, vtpote quæ & multæ sint, & suo modo compositæ.
 Ipsum ergo primum principium, propriè sic dictum, neq;
 ordinatum omnino, neq; esse in ordine, tanquam excel-
 lentissimum omnium, purissimum, absolutissimum, & ab
 omni compositione alienum, causam omnium, ipsissimam
 unitatem & æternitatem, à qua omnis multitudo & tem-
 pus, & quæ à nullo alio superiore dependeat, ipsumq; sem-
 per sibi simile, sibiq; sufficiens esse, meritò conclusimus.
 Huc, huc, auditores præstantissimi, & ad hanc Maiestatem
 omnia vota nostra dirigantur, huic assimilari, huiusq;
 consuetudine perfrui semper contendamus. Huic
 soli Deo, qui spiritu suo sancto mentes nostras
 illuminare, nosq; ad sui cognitionem in
 Filio suo perducere dignatus est,
 sit laus & gloria & honor
 in omni æternitate,
 Amen.

D I X I.